

Somalialaisten pakolaisnaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla
Tekijä: Katri Hirvonen-Nurmi (Helinä Rautavaaran museo) ja Momem-projektiryhmä 2023
Somalialaisten pakolaisnaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla - materiaali liittyy Moving memories eli Liikkuva muistot -hankkeeseen. Helinä Rautavaaran museo oli yksi projektikumppaneista. Rahoituslähde: Euroopan unionin aikuiskoulutuksen Erasmus+ -ohjelma. Koko hankkeen materiaali on luettavissa Learning platform -sivustolla seitsemällä kielellä: http://lp.moving-memories.eu/fi/ .
Oppimateriaali on lisensoitu Creative Commons Nimeä-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen - lisenssillä CC BY-SA 4.0.
Yhteensä 20 sivua, josta suppein vaihtoehto käsittää yhden oppitunnin (1) ja laajempi versio tehtävineen viisi (4-5).
Kannen kuva: Katri Hirvonen-Nurmi: 50 vuotta julkaisutoimintaa somalin kielellä.

OSA	SISÄLLYSLUETTELO	OPPITUNTI
1.	Yleiskatsaus 1.1 Ensimmäisten somalialaisten pakolaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla 1.2 Käsitteitä ja metodologiaa	1
2.	Artikkeli/ Taustatiedot 2.1 Ensimmäisten somalialaisten pakolaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla 2.2 Somalialaisten "ensimmäinen suuri saapuminen" Suomeen 1990-luvulla 2.3 Pakolaisten vastaanotto Suomeen 2.4 Perhesuhteista tulee transnationaalisia 2.5 Somalinkieliset naiset naiset kamppailevat äidinkieltensä säilymisen puolesta Suomessa 2.6 Naisten lukutaito avaintekijänä 2.7 Johtopäätökset ja tulevaisuudennäkymiä	1 2 3
3.	3.1 Loppuviitteet 3.2 Lähteet: Kirjallisuus ja Internetlähteet	3
4.	Tehtäväosuus: Vuorovaikutteinen oppiminen 4.1 Vuorovaikutteinen monivalintatehtävä Itseoppimisena tai ryhmätyönä 4.2 Muistelutyötehtävä: Lyhyt elämäkerta sukupolvien välisenä haastatteluna. Haastattelupohjan kysymysten avulla tehtävä parityöskentely (liitteet)	3 4
	Liitteet tehtävä 4.2:een (haastattelu)	5

Somalialaisten pakolaisnaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla

Kirjoittaja

Katri Hirvonen-Nurmi, Helinä Rautavaaran museo

1. Yleiskatsaus

1.1 Ensimmäisten somalialaisten pakolaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla

Eurooppalaisissa kriiseissä ihmiset ovat muuttaneet, samalla muistot heidän mukanaan. Tarinoita siirtymistä ja muistoja on kertynyt jo vuosisatojen varrelta. Mitä voimme oppia uusien ja vanhempien eurooppalaisten kertomuksista oman maamme ja maanosamme tulevaisuutta varten?

Monet somalialaiset (1) pakolaiset tulivat Suomeen 1990-luvulla Somaliasta tai Neuvostoliitosta, jossa he olivat opiskelleet. Ensimmäiset pakolaiset eivät useinkaan tienneet, mihin maahan he olivat saapumassa. Vaikka suomalaiset olivat oppineet paljon toisen maailmansodan aikana satojentuhansien Karjalan sisäisten pakolaisten asuttamisesta, se ei kuitenkaan toiminut mallina Somaliasta tulevien pakolaisten asuttamisessa.

Somalialaisista tuli vähitellen Suomen suurin pakolaisryhmä. Somaliasta 1990-luvulla ja sen jälkeen pakolaisiksi tulleita ihmisiä koskevissa tutkimuksissa on havaittu merkittäviä eroja ensimmäisinä ja myöhemmin tulleiden välillä. Ensimmäiset pakolaiset eivät kärsineet yhtä paljon rasismista kuin myöhemmät pakolaiset. 2000-luvulla tulleiden on ollut vaikeampaa lähestyä maahanmuuttoviranomaisia ja taistella afrikkalaista syntyperää oleviin ihmisiin kohdistuvia ennakkoluuloja vastaan. Ensimmäisen pakolaissukupolven naiset olivat usein koulutettuja, kun taas myöhemmin tulleilla oli perinteisempi rooli epävirallisen sektorin toimijoina.

Tämän vuosituhannen alussa monet somalitaustaisista "uusista suomalaisista", jotka olivat koulutettuja ja osasivat englantia, tulivat tunnetuiksi lääkäreinä, kehitysyhteistyöntekijöinä, runoilijoina tai opettajina. Vuonna 2022 Suomen somalinkieliset juhlivat 50-vuotista taivaltaan kieliopin ja omakielisen julkaisutoiminnan parissa. Tämän kulttuurin kehitys on hyvin rikasta, eivätkä sen sanalliset ilmaisut ole kadonneet monikulttuurisen kotoutumisen haasteista huolimatta. Jos suomalainen yhteiskunta antaisi positiivisen sysäyksen

somalitaustaisille naisille kehittyä kääntäjiksi ja vertaisryhmänsä tukihenkilöiksi kieliopinnoissa ja paperitöiden hoitamisessa, tulevaisuus näyttäisi paljon valoisammalta. Vaikka monet somalialaiset maahanmuuttajat ovat tyytyväisiä tarjottuun terveydenhuoltoon, erityisesti ikääntyvillä on niukasti kokemusta sosiaalipalveluista, ja tässä vertaisryhmän neuvonta auttaisi myös. Monilta maahanmuuttajanasilta puuttuu motivaatio suomen kielen opiskeluun, ja heidän huomionsa kiinnittyy perhesuhteisiin, jotka usein ovat luonteeltaan transnationaalisia.

Helinä Rautavaaran museo on tehnyt yhteistyötä pääkaupunkiseudun somalialaisten maahanmuuttajien kanssa. Vuonna 2012 yhdessä kuratoitu näyttely "Somalihäät" antoi mahdollisuuden sekä suullisten perinteiden elvyttämiseen että muiden häihin liittyvien perinteiden dokumentointiin. Myös nuorilla oli oma osuutensa, he ilmaisivat näkemyksensä elämästä kahden kulttuurin odotusten alla. Toinen museon institutionaalisen sateenvarjon puitteissa tehty yhteistyö oli hanke, jossa suunniteltiin menetelmiä maahanmuuttajalasten äidinkielen tukemiseksi esikouluiässä. Hankkeessa olivat aktiivisesti mukana suomalaiset somalitaustaiset naiset.

1.2 Käsitteitä ja metodologiaa

Tämä essee sisältää sekä tilastotietoja että tietoja kirjoista ja henkilökohtaisista haastatteluista. Esimerkiksi Amran Mohamed Ahmed on kirjailija, runoilija, kääntäjä ja kustannustoimittaja, Marja Tiilikainen on uskontotieteen ja lääketieteellisen antropologian tutkija, Mulki Mölsä on lääkäri ja Nimco Noor on opettaja, kahdeksan lapsen äiti ja kirjailija, jonka omaelämäkerta (2022) on nimeltään *Paratiisin tyttö*. Yksi tämän tekstin lähteistä, kolmen kirjailijan kirjoittama kirja suomalaisista somaleista (Suomen somalit) perustuu 75 Suomessa asuvan henkilön haastatteluihin (Mubarak, Nilsson ja Saxén, 2015). Lähdetutkimusten menetelmät ovat enimmäkseen etnografisia, joitakin on tosin rikastettu fokusryhmähaastatteluilla. Yksi mielenkiintoinen käsite, joka valottaa somalinaisten asemaa, on transnationaalisuus, sillä somalialaisten suurperheet ovat usein hajallaan eri puolilla maailmaa (Tiilikainen 2003; Martikainen 2006; Huttunen 2006; Martikainen & Tiilikainen 2007). Perhettä Suomessa hoitavalla äidillä saattaa olla turvaverkko Euroopan tai jopa Atlantin toisella puolella. Mitä tulee somalitaustaisten kasvavien sukupolvien menestykseen suomalaisen valtaväestökunnan rikastuttamisessa verkostoituminen Suomessa, olisi ensisijaisen tärkeää. Ajatteluuni tässä artikkelissa on vaikuttanut kasvatustieteilijä Katjamaria Halmeen tutkimus äidinkielen merkityksestä kaiken oppimisen perustana. Äidinkieli on sekä osa lasten identiteettiä että suuri voimavara kielten oppimisessa myöhemmän elämän aikana (Halme 2011, 86–87).

2. Artikkelit/ Taustatiedot

2.1 Ensimmäisten somalialaisten pakolaisten maahanmuutto ja vastaanotto Suomessa 1990-luvulla

Suomeen oli hyväksytty pakolaisaseman saaneita maahanmuuttajia Latinalaisesta Amerikasta ja Aasiasta, mutta ensimmäinen merkittävä maahanmuuttajaryhmä Afrikasta olivat somalialaiset pakolaiset. Somalian sisällissota teki monien ulkomailla työskentelevien tai opiskelevien koulutettujen somalialaisten paluun kotimaahansa mahdottomaksi, sillä "eliitin" jäseniin kohdistui vainoa. Suomeen tuli vapaaehtoisia turvapaikanhakijoita, monet entisestä Neuvostoliitosta, toiset UNHCR:n pakolaisleireiltä. Somalian kriisillä oli sekä siirtomaavallan syitä että kansainvälispoliittinen tausta, mutta ennen kaikkea sen taustalla oli presidentti Siad Barren hallinto, joka oli muuttunut sortavaksi.

Ihmisoikeusnäkökulmasta katsottuna Suomi osallistuu YK:n pakolaisjärjestelmiin ja ottaa vuosittain vastaan tietyn kiintiön pakolaisia UNHCR:n leireiltä, ja toisaalta se noudattaa EU:n normeja, jotka koskevat maahantuloa ensimmäiseen unionin maahan turvapaikanhakijana. Näin ollen sen on tutkittava kaikkien turvapaikkaa hakevien maahanmuuttajien taustat. Suomen maahanmuuttoviranomaisille on ollut pitkä oppitunti ymmärtää somalialaisten turvapaikanhakijoiden taustaa, alkaen siitä, että kyseisessä kulttuurissa etunimi on suosituin nimi itsensä tunnistamisessa. Ihmisoikeuksien näkökulmasta ensimmäinen suuri pakolaisaalto muslimimaasta loi tarpeen tunnistaa monia hyvinvointikysymyksiä, jotka riippuvat muslimikulttuuriin liittyvien päivittäisten tapojen hyväksymisestä, toisaalta kaikilla ihmisillä on oikeus päättää omasta uskostaan, oli se sitten ateismi, kristinusko tai islaminusko. Tämä artikkeli alkaa taustatiedoilla, jotka antavat katsauksen historiallisiin tapahtumiin, jotka johtivat siihen, että suuri määrä somalialaisia pakolaisia saapui Suomeen 1990-luvulla. Sen jälkeen kuvataan, miten Suomi suhtautui somalipakolaisten vastaanottamiseen ja miten erityisesti naiset kokivat ja käsittelivät pakolaisuuteen liittyvää suurta haastetta. Helinä Rautavaaran museo on osallistunut aktiivisesti yhteistyöhön somalisiirtolaisten, myös usean sukupolven naisten kanssa, kuten artikkelissa kuvataan.

Somalia on Italian entinen siirtomaa, joka on ollut 1900-luvulla myös Ison-Britannian vallan alla. Somalian pakkosiirtolaisuus alkoi vuonna 1960 ja päättyi vuonna 1968. Tasavallan alkuaikoihin kuuluivat rajakiistat naapurimaiden Kenian ja Etiopian kanssa. Abdirashid Ali Shermarke voitti presidentinvaalit vuonna 1967. Vuoden 1969 vaaleissa Somalian nuorisoliitto SYL valittiin maan johtoon. Vuosikymmenien ajan SYL:n tavoitteina oli ollut yhdistää kaikki somalien asuttamat siirtomaavaltojen alaiset

alueet itsenäiseksi valtioksi, luoda oppivelvollisuus, kehittää somalia (afroaasialainen kieli, joka on Somaliassa ja Djiboutissa puhuttu hallitseva kieli) maan viralliseksi kieleksi, suojella somalien etuja ja vastustaa italialaista kolonialismia. SYL vastusti klaanijakoa.

Siad Barre julisti maan sosialistiseksi ja kansallisti ulkomaiset, lähinnä italialaiset yritykset. Vuonna 1974 hän allekirjoitti ystävyys- ja tukisopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Yksi Barren ensimmäisistä toimista oli tehdä somalista virallinen opetuskieli. Tällä Barre halusi puuttua siirtomaakielisen eliitin ja somalinkielisen tavallisen kansan väliseen elintasoeroon. Hävittyään sodan Etiopiaa vastaan Ogadenin alueen hallinnasta Barre muuttui yhä diktatuurisemmaksi, loukkasi räikeästi ihmisoikeuksia ja hallitsi maata "hajota ja hallitse" -taktiikalla luoden eripuraa strategisesti tärkeiden klaanien välille. Vuosi 1991 oli Somalian sisällissodan alku. Monien vaiheiden jälkeen vuonna 2004 siirtymäkauden liittohallitus TFG perustettiin Nairobissa, Keniassa. TFG sai tukea Etiopian joukoilta, ja se taisteli ICU:ta (Islamic Courts Union) vastaan. Myöhemmin ICU liittoutui TFG:n kanssa Al Quaedan johtamia jihadistiryhmiä vastaan.

Mohamed Abdullahi Mohamedista eli Farmaajosta tuli presidentti vuoden 2017 alussa vaaleissa, jotka näyttivät aloittavan toivon ajanjakson. Somaliassa oli mallinnettu liittovaltiojärjestelmää, jonka uskottiin olevan paras rakenne yhteiskunnalle, joka koostuu historiallisesti itsenäisistä nomadeista ja jossa on syvät klaanisiteet. Vuonna 2021 Somalian oppositio aloitti taistelut pääkaupungissa Mogadishussa. Syynä oli se, että maan presidentti jatkoi toimikauttaan ilman äänestystä. Väkivaltaiset hyökkäykset ovat edelleen vakava uhka Somalian yhteiskunnalle vuonna 2022.

2.2 Somalialaisten "ensimmäinen suuri saapuminen" Suomeen 1990-luvulla

Somaliassa alkoi täysimittainen sisällissota vuonna 1991. Suomeen tuli paljon somalipakolaisia Somaliasta tai Neuvostoliitosta, jossa he olivat opiskelleet. Monet Suomeen saapuneet pakolaiset kertovat samaa tarinaa maasta riippumatta. "En tiennyt, mihin maahan tulin. Kun tulin tänne, minulle sanottiin, että nouse junaan tai lentokoneeseen. Maassa oli outoa valkoista ainetta, joka ei ollut sokeria tai suolaa." Mutta monet huomasivat, että Suomi oli rauhallinen maa, että se tarjosi koulutusta kaikille ja että lumeenkin saattoi tottua. Monet jäivät, mutta monet asettuivat mieluummin maihin, joissa oli enemmän somalitaustaisia ihmisiä (Mubarak et alii 2015, 34).

1990-luvulla Suomi oli noin viiden miljoonan ihmisen jälkiteollinen yhteiskunta. Maahanmuuttajien osuus väestöstä suunnilleen kaksinkertaistui vuosina 1990–1999. Ulkomaan kansalaisten määrä kasvoi vuosikymmenen aikana 26 tuhannesta 91 tuhanteen. Suomi oli ottanut pakolaisia vastaan jo aiemmin. Esimerkkinä mainittakoon Neuvostoliiton toisen maailmansodan aikana miehittämiltä alueilta evakuoitujen karjalaisten uudelleenasettaminen. Aika oli toinen, ja ensimmäiset

Moving Memories

Creative Drives for a Changing Europe

Erasmus+ Strategic Partnership

2020-2022

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

somalialaiset 1980- ja 1990-luvuilla olivat kulttuurisesti hyvin erilaisia kuin vastaanottavan maan kulttuuri. Merkittävä ero oli se, että suurta karjalaisen työvoimaa tarvittiin vielä varsin maaseutumaisen maan selviytymiskeinoissa, kun taas 1990-luvulla Suomi kärsi lamasta ja suuresta työttömyydestä. Myöhemmin kansainvälisten konfliktien pakolaisryhmät olivat melko pieniä. Suomi täytti velvollisuutensa YK:n pakolaisten suojelua koskevan sopimuksen allekirjoittajana, mutta YK:n pakolaiskiintiöt olivat kooltaan juuri sen tason yläpuolella, että Suomi pystyi valtiona säilyttämään kasvonsa kansainvälisesti.

Creative commons -lauseke

Tekijä: Katri Hirvonen-Nurmi, Helinä Rautavaaran museo

Tämä teksti on julkaistu Creative Commons -lisenssin ehdoilla: CC BY-SA 2.0. Kirjoittajan nimi on seuraava: CC BY-SA 2.0, Tekijä: Katri Hirvonen-Nurmi, rahoituslähde: Euroopan unionin aikuiskoulutuksen Erasmus+-ohjelma. Tekstiä ja aineistoa saa jäljentää, levittää, saattaa julkisesti saataville, jakaa ja mukauttaa seuraavin ehdoin: Tekijän nimi, lisenssi sekä alkuperäisen lähteen verkkosivuston osoite on joka tapauksessa julkaistava.

Kuvien tekijänoikeustiedot löytyvät suoraan kuvien alta.

Vastuuvapauslauseke Erasmus+

Euroopan komission tuki tämän julkaisun tuottamiselle ei tarkoita, että komissio hyväksyisi julkaisun sisältöä, joka heijastaa ainoastaan sen kirjoittajien näkemyksiä, eikä komissio ole vastuussa siitä, miten julkaisun sisältämiä tietoja mahdollisesti käytetään.